

A csehszlovák film tegnapja és a magyar film jelene

Szaporodnak filmművészetünkben azok az alkotások, melyek markáns jegyekkel válnak ki, vonulattá szerveződve az utóbbi évek terméséből, és sorolnak annak élére. Van közöttük olyan, mely már középiskolai esztétikai oktatás tananyaga lett; így a televízióban a minap műsorra tűzött A sipoló macskakó című film, *Gazdag Gyula* 1971-es munkája. A vonulathoz sorolom — talán nem önkényesen — *Gyarmathy Livia* *Ismeri a szandi-mandit?*, *Alljon meg a menet...* című filmjeit, *Böszörményi Géza* *Madárkák-ját is*, *Dárday István* nagyszerű *Jutalomutazását* nemsokára követi a *Filmregény*. *András Ferenc* *Veri az ördög a feleségét* című alkotása — a múlt év legjobb magyar filmje — is e vonulat tagja.

A szemléletükben, a megvalósítás módjában, a téma-választásban rokonságot mutató alkotásoknak a hatvanas évek magyar filmművészetében nincs előzményük. Nagy történelmi sorsfordulóinkról, a társadalom nagy kérdéseiről készültek filmjeink; a magyar filmgyártás akkor szerzett rangot magának. A hatvanas évek azonban nemcsak a mi alkotásaink sikerét hozta; velünk — nagyon kis időbeli eltérésekkel — szállt magasra a lengyel, a csehszlovák, a jugoszláv film is. Az emlegetett új magyar filmvonulat forrásvidékét nem a magyar, hanem a csehszlovák filmművészetben kell keresnünk. A csehszlovák »új film« hatott a mostanra ki-nevelődött fiatal rendezőgárdára.

Mi volt a jellemző szomszédaink »új filmjére«? Ők voltak az első cseh nemzedék, mely foglalkozott elméleti kérdésekkel, az ember belső világának, magatartásának megfigyélésével. Torzító tükröt tartottak a világ elé filmjeikkel. A tükörkép rendszerint groteszket mutatott, irónia színezte. Mikrorealizmusok segített leleplezni: a polgár olykor nem jól illeszkedik a világhoz. Az embert kisszerűségében mutatták fel, egy életformát körüljárva. Banalitás-közhelyekből épülő cselekményekkel mégis egy korszerű, intellektuális iróniatartományt fedeztek fel. Groteszk-keserű történetekben az emberi együttélés kérdéseit vetették föl mélyen humanista alapállásból?

Új volt-e ez a hullám? A filmművészetben igen. Ha

azonban a cseh irodalmat vizsgáljuk, akkor világossá válik: gyökerei ebben találhatók. *Jaroslav Hasek*, *Kafka*, *Capek*, később *Bohumil Hrabal*, *Ladislav Fuks*, *Vladimir Páral*, *Ota Pavel* írásaiban ugyanaz az a szeretetteljes irónia, ugyanaz a társadalom-emberlét fedezhető fel, mint *Milos Forman*, *Jirzi Menzel*, *Vera Chytilová*, *Jaromil Jires*, *Pavel Juracek*, *Evald Schorm*, *Ivan Passer*, *Jaroslav Papoušek* filmjeiben. Sőt, nem egy film a felsorolt írók valamely művéből készült: *Menzel* *Szigorúan ellenőrzött vonatok*-ja *Hrabal* írásából, a *Gyöngyök* a melyből epizódjai szintén *Hrabal* műveiből. Alkotó munkásságukat kisfilmekkel kezdték, melyek a cinéma-varité műfajában készültek; általában ezt fejlesztve tovább forgatták nagyfilmjeiket. Ez a jellemző az új vonulathoz sorolt mai magyar filmekre is. *Gazdag*, *Dárday*, *András Ferenc* említett filmjeit ezért érezzük annyira valóságosnak. Közülük néhányan — mint *Forman* első filmjeiben — amatőröket szerepeltetnek. Egyezés az is, hogy ilyenkor a »civil« közreműködővel általában csak az adott szituációt ismertetik, a szöveg — többnyire spontánul — ott születik a felvevőgép előtt. A szereplő a saját szavait, kifejezéseit használja.

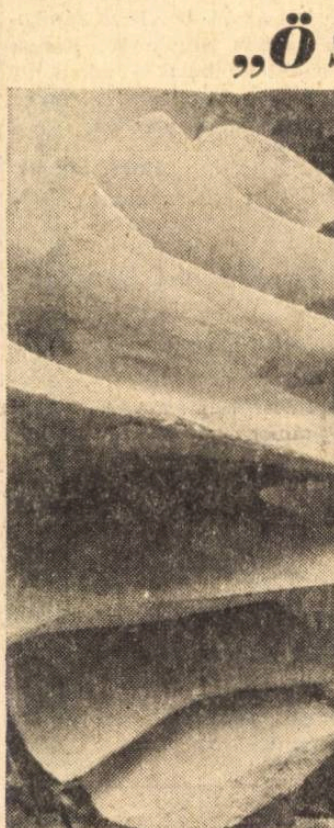
A rokonságnak azonban nemcsak módszerbeli bizonyítékai vannak. *Gazdag Gyula* például ugyanazt a konfliktust élezi ki *A sipoló macskakőben*, mely *Milos Forman*nak még mostani, amerikai filmjei egy részében — lásd *Elszakadás!* — is témát ad: a fiatalság magára hagyatva és éretetlenül áll a világban, olyan erkölcsi rendben melynek kialakításában nem vett részt, és létkérdése, hogy valamiképpen elfogadtassa magát. *Eörsi István* fogalmazott így *Forman* filmjeiről egy tanulmányában. S valóban: *Forman* *Fekete Péterre*, *Egy szözi szerelme*, *Elszakadása* eről vall nagy művészi erővel. A nálunk nem játszott *Tűz van, babám* című filmjének központjában egy agg tűzoltó áll, akit illően akar megünnepelni a testület. De a bál eseményei mindenkivel elfelejtetik az ünnepeltet, s végül még az ajándékát is ellopják. A téma visszaköszön *Gyarmathy Livia* *Alljon meg a menet...* című filmjében, melyben egy idős nyugdíjast

akarnak kitüntetni. Az események forgatagában azonban az öregembert a szíveten felejtik...

András Ferenc jellegzetesen magyar kispolgári családot rajzol a *Veri az ördög a feleségét* című, díjnyertes filmjében. A banalitás-szinten gondolkodó, »kaparj kurta...«-szellemében élő család őse a filmművészetben *Papoušek* *Ecce homo*, *Homolka* sorozatának cseh polgárcsaládjá.

A hatvanas évek csehszlovák filmművésze tehát termékenyítőleg hat egy egész rendezői nemzedékre mai filmgyártásunkban. De nem téved az, aki színházművészetünkben is felfedezni véli a legmarkánsabb jegyeket. A kaposvári színház bemutatói közül itt *Ascher Tamás* rendezéseit említtük: a *Patikában* még inkább a *Merszi*, avagy *Sipov* kaladjaiban és a *Mesél a bécsi erdőben* ott munkál a csehszlovák »új hullám« termékenyítő hatása.

Leskó László

Kaló Viktor szobrászművész készít. A szobrot Budapesten, tor a szobor végleges méretű